

Pomirki, Kamarka, Pietrus, Radiów – *o etymologii ludowej i naukowej wybranych mikrotoponimów z obszaru dawnej Łemkowszczyzny*

ROBERT SŁABCZYŃSKI*

CITATION: Słabczyński R., 2024, *Pomirki, Kamarka, Pietrus, Radiów – o etymologii ludowej i naukowej wybranych mikrotoponimów z obszaru dawnej Łemkowszczyzny*, „*Stylistyka*” XXXIII: 41–54, <https://doi.org/10.25167/Stylistyka33.2024.3>

1. Wstęp

Etymologia ludowa jest naiwną interpretacją etymologiczną wyrazu, tj. tłumaczeniem jego pochodzenia opartym na przypadkowym podobieństwie brzmienia lub na innych przypadkowych skojarzeniach (EJO 148). Jak zauważa Halina Karaś,

[...] w ten sposób interpretowane są wyrazy odczuwane przez mówiących jako całkowicie lub częściowo nieprzejrzyste, niezrozumiałe, a więc wyrazy rzadkie, pochodzenia obcego, archaiczne. Kojarzą się one z innymi wyrazami ze względu na przypadkowe podobieństwo fonetyczne bądź pewien związek znaczeniowy (Karaś b.d.).

---

* <https://orcid.org/0000-0002-9835-1516>, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów, Polska, rslabczynski@ur.edu.pl

Etymologia ludowa w literaturze naukowej nazywana jest również etymologią asocjacyjną, dyletancką, fantazyjną, folklorystyczną, nienaukową, potoczną, relacyjną, skojarzeniową i synchroniczną, a także pseudoetymologią i reinterpretacją etymologiczną, etymologią naiwną, atrakcją paronimiczną, asymilacją etymologiczną (Rogowska-Cybulska 2019: 139). Bardzo ciekawe są pseudoetymologie nazw własnych, szczególnie toponimów, w tym także mikrotoponimów. Kwestie związane z pochodzeniem nazw terenowych budzą ciekawość nie tylko społeczności, w których dane onimy funkcjonują, ale także językoznawców, zainteresowanych głównie naukowym objaśnieniem ich etymologii (por. np. Bubak 1967; Jelonek 2018; Rogowska-Cybulska 2019; Słabczyński 2023).

Zofia Zierhofferowa i Karol Zierhoffer etymologię ludową uznają

[...] za rekonstrukcję apelatywów lub imion przejrzystych znaczeniowo w odniesieniu do toponimów, które w istniejącej formie są dla użytkowników niejasne [...] oraz próbę powiązania nazwy z utworzonymi na jej podstawie apelatywami lub imionami przejrzystymi znaczeniowo, które wyjaśniają nazwę na tle wyimaginowanej sytuacji (Zierhofferowa, Zierhoffer 2012: 22).

Etymologie ludowe w tym kontekście są wartościowym przekazem kulturowym dającym możliwość poznania sposobu postrzegania świata przez daną społeczność, sposobów kreacji nazewniczej, mechanizmów skojarzeń, na podstawie których powstawały etymologie folklorystyczne, oraz sferę wyobrażeń mieszkańców regionu (por. Michow 2008: 165). Powstawaniu i rozwojowi etymologii ludowych służą okoliczności kreowania onimów i ich funkcjonowania w okresie późniejszym względem fazy nominacji. Każda nazwa – jak podkreśla Małgorzata Rutkiewicz-Hanczewska – powstawała w określonej sytuacji społecznej czy psychicznej jej twórcy, każda podlega dekodowaniu w innym czasie i kontekście (Rutkiewicz-Hanczewska 2013: 40–42). Bogdan Walczak pisał, że

[...] nazwy własne, pozbawione znaczenia takiego, jakie przysługuje wyrazom pospolitym (pierwotne znaczenie, żywe jeszcze w momencie powstawania nazwy, szybko się zaciera i nazwa nie znaczy tak, jak wyraz pospolity, lecz jedynie oznacza, „nazywa” miejsce czy osobę), zawsze w szczególnie intrygowy sposób intrygowały użytkowników języka (którzy usiłowali się tego pierwotnego, zatartego znaczenia dokopać) (Walczak 1999: 194).

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie etymologii ludowej wybranych mikrotoponimów¹, ich weryfikacja naukowa zmierzająca do ustalenia faktycznego pochodzenia nazw, ukazania różnic między etymologią ludową a naukową. Zamierzeniem autora nie jest podważanie ludowych objaśnień etymologicznych, te stanowią bowiem bardzo ciekawy element kultury ludowej, dający możliwość wglądu w sposób postrzegania świata przez dane mikrowspólnoty. Artykuł opisuje także mechanizmy rządzące ludową reinterpretacją etymologiczną na terenach pogranicza etniczno-językowego. Materiał badawczy pochodzi bowiem z czterech wsi: Daliowa, Jaśliska, Posada Jaśliska, Wola Wyżna, leżących na obszarach połemkowskich. Materiał badawczy został zgromadzony podczas eksploracji terenowej prowadzonej w gminie Jaśliska w powiecie krośnieńskim.

2. Etymologia wybranych mikrotoponimów

Badane wsie leżą na terenie przedwojennej Łemkowszczyzny, którą – jak wskazuje potoczne określenie tego obszaru – zamieszkiwali głównie Łemkowie, a ludność polskiego pochodzenia stanowiła tam zdecydowaną mniejszość. Po wysiedleniu Łemków w latach 40. XX wieku region ten stał się jednolity pod względem etnicznym i językowym. Zmiany w strukturze etnicznej krainy spowodowały, że nagle zniknął z jej obszaru język łemkowski, ale zachował się zasób nazw terenowych, przejętych przez ludność polskiego pochodzenia. Mimo sąsiedzkich relacji między Łemkami a Polakami, przenikania się obu języków i kultur – część nazw stworzonych przez Łemków była jednak dla użytkowników języka polskiego nieprzejrzysta znaczeniowo, co zrodziło potrzebę objaśniania ich pochodzenia. W artykule zostaną przedstawione etymologie ludowe i naukowe wybranych mikrotoponimów: *Pomirki, Babina Łąka, Kmitówka, Kozacki Potok, Radiów, Pietrus, Jawornik, Kamarka, Hubin, Pasieka, Sobolec, Koci Zamek*.

Pomirki to las między nieistniejącymi już dzisiaj wsiami łemkowskimi Wolą Wyżną i Rudawką Jaśliską. W lesie tym – według przekazów ludowych – mieszkańcy z okolicznych wsi pozostawiali starszych, niedołączonych

---

¹ Do mikrotoponimów zaliczam nazwy własne małych obiektów o niewielkim zasięgu komunikacyjnym zarówno niezamieszkałych (nazwy terenowe, np. pól, łąk, lasów, polan, strumieni), jak i niewielkich obiektów zamieszkałych (np. części wsi, przysiółków) (por. Mrózek 2004: 65; Komaszewski 1986: 10; Lubaś 1963: 198; Zagórski 1984: 51).

i schorowanych ludzi, aby umarli. Tak historię tę przedstawiali mieszkańcy Jaślisk i Posady Jaśliskiej:

1. Bo kiedyś dawno była bardzo bieda, nie umieli ludzie gospodarzyć. Trochę tam posiał, posadził, żyby było o czym wyżyć, a starych ludzi, takich niyczynnych już ooo, no to wywozili do lasu, proszeż pana. Nie wiem, czy to prawda, ale tak gadają. Przywiązali do drzewa i tam przyszły, bo kiedyś było bardzo dużo wilków, przyszły i tego starca zjadły. No i za to sie nazywjom Pomirki. Bo po naszymu Pomirki, a po rusku pomir.

2. Pomirki, ży downo tam takich starych ludzi tam wysyłali, na Pomirki. Ale czy tak było, to nie wiadomo. Tam starych ludzi wywozili, żyby już tam pomar. Tam go zostawiali, wiedzieli, że już nie nadaje się do niczego. Tam go zostawiali, miyndzy Jasiem a Wolom. Faktycznie tak było, bo tako biyda była i niy było co jeść. Tam starych ludzi wywozili, żyby już kipnął².

Etymologia ludowa *Pomirek* jest tak mocno utrwalona w świadomości mieszkańców, że nawet współcześnie odwołują się do niej członkowie młodszego pokolenia badanej mikrowspólnoty. W trakcie badań terenowych zasłyszano rozmowę, podczas której córka strofowała matkę: *Nie idź do doktora! Jak zachorujesz, to cię wywieziemy na Pomirki i tam będziesz umierać!*

Jak podkreślają Zofia Zierhofferowa i Karol Zierhoffer, etymologie ludowe od najdawniejszych czasów były kanwą, na której tworzono opowieści, a te przez tradycję ustną, a następnie przez piśmiennictwo, miały szeroki zasięg oraz trwałość (Zierhofferowa, Zierhoffer 2012: 17). Warto w tym miejscu wspomnieć, że etymologia ludowa *Pomirek* stała się inspiracją dla opowieści zawartej w *Księdze legend karpackich. Bieszczady, Beskid Niski, Czarnohora i Gorgany* autorstwa Andrzeja Potockiego, który w niemalże poetycki sposób przedstawił etymologię *Pomirek*, por. fragment opowieści:

Starzy ludzie powiadali, że w nie tak odległych jeszcze czasach, kiedy Galicję coraz nawiedzały klęski głodu, w to właśnie miejsce wyprowadzano niezdatnych już do roboty w polu czy zagrodzie starców, tak mężczyzn, jak i kobiety, i tam zostawiano, żeby przez noc na mrozie umarli [...]. Na miejscu pojono owych starców gorzałką niemal do nieprzytomności, potem przywiązywano do drzewa i domownicy wracali do domu, a ofiara czy to ich ojciec, czy też matka albo jaki krewny, zostawała. Rano przyjeżdżali furą zaprzęzoną w woły i zabierali nieboszczyka do domu, żeby mu sprawić pogrzeb jak należy. Oczywiście wszyscy udawali, że nieboszczyk zmarł śmiercią naturalną, czyli ze

---

² Teksty gwarowe zostały zarejestrowane podczas badań terenowych. Ich zapis uwzględnia najważniejsze cechy gwarowe mieszkańców badanych wsi.

starości, i takąż przyczynę podawano, gdy pop wpisywał go do cerkiewnej Liber mortorum, czyli księgi zgonów.

[...] takiemu staremu niewiele trzeba było gorzałki, żeby się upił. Na głodno to i 2 kwatarki wystarczyło. A potem to nic się nie czuje. Przywiązywali, żeby po pijanemu gdzieś sobie nie poszedł i jeszcze jakiejś krzywdy przed śmiercią nie zrobił, i żeby go nazajutrz po lesie nie trzeba było szukać. Ileż to łażenia po tych debrach by było, a potem takiego zeszywniałego trzeba do drogi na wóz donieść.

Ten, co wiązał – syn albo zięć, mówił:

– Ojczce...

Mówił:

– Matko...

Czy się żegnał, czy przez ściśnięte gardło słowa nie mógł wydobyć? Czy otarł łzę? Czy widział w ich losie swoje umieranie tu, na tych Pomirkach, za lat kilkadziesiąt? (Potocki 2016: 268–271).

Etymologia naukowa badanej nazwy jest jednak zupełnie inna. Miana *Pomirky*, *Pomirki* odnoszą się do pól domierzonych, dodanych do gruntów należących do jakiejś wsi, oznaczają bowiem to samo co *Miarki*, czyli ‘pole odmierzone’ (por. Rudnicki 1939: 111–112). Jest to miano dosyć popularne na terenach zamieszkiwanych dawniej przez Łemków. Zdzisław Stieber w swojej pracy *Toponomastyka Łemkowszczyzny* wymienił onimy: *Pomirok*, *Pomirky*, *Mirky*, *Myrky* (Stieber 1949: 48, 59). Polskimi odpowiednikami wymienionych nazw mogą być onimy: *Pomiarki*, *Miarki*, *Przymiarki*; por. *miarki* ‘pole odmierzone’ (Rudnicki 1939: 111); por. *pomiarki* ‘pole odmierzone’ (Rieger 1969: 128); por. *przymiarki* ‘grunt dodatkowo należący do jakiejś własności ziemskiej’ (Rieger 1969: 132). Według danych Geoportalu³ w południowo-wschodniej części Polski zamieszkiwanej dawniej przez ludność ruską znajduje się co najmniej kilka obiektów o nazwie *Pomirki*: część lasu w Tyrawie Wołoskiej, las koło Woli Michowej, góra na granicy wsi Krempna i Grab, łąki w Tarnawie Wyżnej, część gruntów między Zyndranową a Tylawą. Warto jeszcze dodać, że Geoportal zawiera również informacje o kilkudziesięciu obiektach noszących miano *Przymiarki*, z których najbliższej badanego obszaru znajduje się góra na granicy wsi Bałucianka i Deszno.

Z umieraniem wiąże się etymologia ludowa nazwy *Babina Łąka* (Posada Jaśliska). Według przekazów ustnych miano odnosi się do łąki, na której na

---

³ Geoportal to portal internetowy dający dostęp do różnych informacji przestrzennych, w tym również nazewnictwa z obszaru całej Polski (https://mapy.geoportal.gov.pl/imap/lmgp_2.html).

polecenie znachora zakopano najpiękniejszą kobietę we wsi, aby uchronić mieszkańców Posady Jaśliskiej przed zbliżającą się zarazą, por. wypowiedź informatora:

3. Babina Łąka jest tu, Zadnio Jagusztyna koło Polan. Babina Łąka, bo jak przyszła zaraza, to ludzie nie wiedzieli, co zrobić, to poszli do znachora, a on powiedział, że najładniejszom dziewczynie trzeba wziąć i jom tam zakopać żywcem. I tam jom zakopali na Babinom Łąkę, żyby zaraza ustała.

Według innej relacji *Babina Łąka* to miejsce, gdzie wywożono starsze i schorwane kobiety, aby umarły, por. wypowiedź informatora:

4. [...] a Babina Łąka, bo za to sie nazywała, bo takie stare kobyty wywozili tu do tyj Zadnij Jagusztyny i na tom Babinom Łąkę ooo. Tak starzy ludzie opowiadajom, jo tam nie wiyom, czy to jes faktycznie prowda, ale widocznie tak było.

Badana nazwa najprawdopodobniej ma motywację przynależnościową, odnosi się do łąki, która należała do „baby” albo do gospodarza o przydomku *Baba*. Objasnienia ludowe inspirowane są prawdopodobnie popularną w tych okolicach etymologią nazwy *Pomirki*. Warto jeszcze wspomnieć, że Polsce południowo-wschodniej występują jeszcze dwie podobne nazwy – *Babin Horbek* w Puławach i *Babina Góra* w Lubaczowie.

Ciekawą grupę stanowią nazwy motywowane nazwiskami i imionami dawnych mieszkańców, które współcześnie już nie występują na badanym terenie, przez co wydają się obce i nieprzejrzyste semantycznie. Sytuacja taka stała się przyczyną powstania etymologii ludowych. Należą do nich antroponimy: *Kmita*, *Kozak*, *Rad* oraz utworzone na ich bazie mikrotoponimy: ***Kmitówka*** (pole w Jaśliskach), ***Kozacki Potok*** (Posada Jaśliska), ***Radiów*** (przysiółek Daliowej).

Nazwa ***Kmitówka*** ma charakter przynależnościowy, odnosi się do pól, których właścicielem był *Kmita* (nazwisko dość często pojawia się w aktach miejskich Jaślisk). Etymologia ludowa wiąże natomiast pochodzenie onimu z kminkiem, który miał porastać pola:

5. Na Kmitówce, ży może było pole, ży barz kminek lubioł rość. Może chodzili zbiyrać, bo downo były takie pola, co były ulubione tote rośliny. Jedna tu lubiała drugo tu.

Druga nazwa ***Kozacki Potok*** według przekazów ludowych pochodzi od Kozaków – zwiadowców kozackich, którzy w czasie pierwszej wojny światowej mieli przebywać w okolicy Posady Jaśliskiej:

6. Pewnie cosi o Kozaka będzie chodzić, bo tu jak przyjechał na wywiad, Marcel mi to opowiadał, wojska pełno tu stoło, a przyjechał na koniu. Ci niy wiedzieli co, patrzajom, obcy żołnierz. Zanim się ustawili, zaczyli za niym strzylać, bo Marcel mi to opowiadał, przybiyroł się popod konia tak, niy trafili go, tag niy widzieli, zamurowało ich. Co pokozoł, to nigdzie takich cyrków niy widzioł, co on na tym koniu wyrobioł. Roz na wiyrrzchu, roz pod brzuchym. Strzelało trzech za niym, ani jedyn niy trafiol i zdązoł uciec. On na wywiad przyjechał.

Wymieniona nazwa również ma charakter dzierżawczy, pochodzi od nazwiska *Kozak*, powtarzającego się w aktach parafii grekokatolickiej w Daliowej.

Ciekawą etymologię ludową ma również nazwa przysiółka wsi Daliowa – **Radiów**. Według informatorów nazwa pochodzi od pierwszego we wsi radia: *pierwsze radio tam było, bo tam mieszkał biskup Pelczar*. Nie jest wykluczone, że biskup Pelczar w swojej rezydencji miał radio, ale samo miano jest o wiele starsze. W połowie XIX wieku (według map katastralnych wsi Daliowa z 1851 roku) w miejscu obecnego przysiółka znajdowały się bowiem grunty orne o nazwie *Rady*, a na początku XX wieku przysiółek nosił nazwę *Radów*, *Radil*. Należy również wspomnieć, że przez dawne pola płynął strumień, który w 1869 roku⁴ nosił miano *Radiów*, utworzone zapewne od nazwy pól. Etymologia naukowa przysiółka *Radiów* wiąże się jednak nie z radiem, ale z ukraińskim imieniem *Rad*, *Radij* (por. Węgrzyn 2006: 119) i – podobnie jak dwa wcześniej prezentowane onimy – ma charakter dzierżawczy.

Etymologię opartą na podobieństwie form mają nazwy: **Pietrus** (las w Daliowej), **Jawornik** (las w Posadzie Jaśliskiej) i **Kamarka** (Jaśliska). Według Stanisława Marcza, gawędziarza ludowego z Jaślisk, dwa pierwsze miana pochodzą od nazwisk generałów (*Piotrowski*, *Jaworski*) w służbie króla Jana Kazimierza, który podczas wojny polsko-szwedzkiej na polach obok Jaślisk miał pokonać wojska szwedzkie. Trzecią nazwę – *Kamarka* – wywodzi on (również na podstawie podobieństwa brzmienia obu form) od rzeczownika *zakamarek*, oznaczającego ‘miejsce, pomieszczenie częściowo zasłonięte, ukryte, trudno dostępne, znajdujące się na uboczu, zakątek’ (SJP Dor.), por. wypowiedź gawędziarza:

7. W wojnie szwedzkiej to król Jan Kazimierz ostatnie oparcie w Jaśliskach znalazł. Tu się postanowił bronić. Miał generałów. Jednego zwanego Piotrowski, który zajął stanowisko

---

⁴ Zob. mapę: Europe in the XIX century (with the Third Military Survey), Europa w XIX wieku (z trzecim sondażem wojskowym), 1869–1887; dostęp online: <https://maps.arcanum.com/hu/> (dostęp: 10.12.2023).

za Jaśliskami na północ, w lesie, który do dzisiejszego dnia las tyn nazywo się Piytrusym. Drugi zaś generał nazwiskiem Jaworski zajął stanowisko na wschód Jaślisk, las nazywo się do obecnej chwili Jawornikiem od jego nazwiska. Jeszcze inne wojska zwane czujkami, czyli zakamarkami, postawił na południowy zachód i w tamtym miejscu mieli obserwować przybycie nieprzyjaciela. Sam król zamieszkał w Jaśliskach z najlepszymi żołnierzami i on czuwał nad przyjściem wroga. Wróg zjawił się ani niy zy strony Piytrusa, ani zy strony Jawornika, ani niy zy strony, dzie czuwały czujki zwane zakamarkami, w których do dziś dnia zwana góra jest Kamarkom. Lecz Szwedzi przybyli z lasu zwanego Dziylcym. Król zaś wyspoczywany z wojskiem wypadł z Jaślisk na wroga, pobił go masowo. Król, widząc tak wielkie zwycięstwo, powiedział, że to jest dar Boży z takim małym siłom nieprzyjaciele pokonać i miejsce to, dzie była ostatnio rozgrywka, zwane jes do dzisiejszego dnia Darem.

Etymologia naukowa analizowanych nazw jest jednak inna. Miano *Pietrus* to forma ponowiona, utworzona od oronimu *Pietros* (dzisiaj także *Piotruś*, formy wariantywne wymieniane w różnych dokumentach to: *Pietrosa*, *Pitrosa*, *Petrus*, *Pietros*, *Pitrus*), a ten z kolei pochodzi od rumuńskiego apelatywu *pietros* w znaczeniu ‘skalisty’ (Stieber 1949: 56). Proweniencję rumuńską ma również miano *Kamarka*, które z kolei zostało utworzone na bazie ukraińskiego i łemkowskiego apelatywu *komarnyk* oznaczającego ‘serownię’, także ‘szałas pasterski’, z rumuńskiego *komarnic* (Rudnicki 1939: 107; Hrabec 1950: 157). Inne pochodzenie niż to, które prezentował gawędziarz ludowy, ma również nazwa lasu *Jawornik* – jest to miano o motywacji topograficznej, odnoszące się do lasu jaworowego. Motywacje topograficzne (*Pietros*, *Jawornik*) i kulturowa (*Kamarka*) analizowanych nazw zostały zastąpione opowieścią reetymologizującą, czyniącą je przejrzystymi pod względem znaczeniowym. Ponadto nowa motywacja poprzez odwołanie się do wydarzeń z przeszłości i osoby króla ma ubarwić historię wsi.

Reinterpretację etymologiczną ma również las **Hubin** na granicy wsi Królik Polski i Deszno. Według przekazów współczesnych mieszkańców Królika Polskiego nazwa powstała od *huby*, czyli grzyba pasożytującego na drzewach, wytwarzającego duże, zdrewniałe i wieloletnie owocniki (por. SJP Dor.), por.:

8. Tam dużo takich grzybów, że takie hubiny, takie duże grzyby były, rosły i od tego pewnie powstało Hubin. Tam taki nadleśniczy z Rymanowa lasów państwowych, on po prostu to prowadził w tym lesie Hubinie. Nie doł maszynami wjeżdżać do tego lasu, do tego Hubina, tylko końmi, żyby niy niszczyć tego lasu.

Pochodzenie miana opiera się więc na podobieństwie form *huba* i *Hubin*. Mikrotoponim powstał jednak w otoczeniu łemkowskim. Jego realna etymo-

logia wiąże się z łemkowskim czasownikiem *зыбумця* ‘gubić się’ (Krukar b.d.: 10), por. także ukr. *зыбумця* ‘gubić się’ (Aleksiejczuk 2004: 74), którego nie zna ludność obecnie zamieszkująca wieś. W lesie tym – jak podaje autor *Kwestionariusza z badania wsi: Deszno* – często gubiły się zwierzęta gospodarskie i ludzie⁵. Miano ma więc motywację sytuacyjno-okolicznościową, a nie topograficzną.

Kilka różnych motywacji ma nazwa pól *Pasieka* – znajdujących się opodal Jaślisk. Jedna wiąże pochodzenie miana z bitwą, w której wojska polskie pokonały Tatarów: *że tam wysieczono po prostu oddziały tatarskie, które minęły Jaśliska i tam jakaś wielka bitwa miała się toczyć*, por. *usiec* ‘zabić lub zranić kogo bronią sieczną’ (SJP Dor.). Jest to ciekawa etymologia ludowa, nie ma jednak żadnych potwierdzonych informacji, że w okolicach Jaślisk kiedykolwiek została stoczona bitwa, w której uczestniczyłyby oddziały tatarskie. Informatorzy wskazywali na pochodzenie miana od ap. *pasieka* w znaczeniu ‘zespół, zgrupowanie uli z obsadzonymi rojami pszczoł’ (SJP Dor.) albo *pasieka* jako ‘teren po wyrąbanym lesie; karczowisko, poręba, nowina’ (SJP Dor.). Za drugą etymologią przemawiałoby położenie pól nad strumieniem Bielcza w sąsiedztwie gruntów należących do Łemków, którzy dosyć często posługiwali się nazwami *Pasika* i *Pasiky*, por. ap. *pasika* jako ‘miejsce, gdzie wyrąbano krzaki’ (Stieber 1949: 54).

Etymologia ludowa kolejnej nazwy – *Sobolec* (pola, nieużytki w Jaśliskach) – wiąże ją z rzekomym pobycem króla w Jaśliskach. Według przekazów ludowych, kiedy król odpoczywał w Jaśliskach, wybrał się na polowanie, podczas którego zgubił sobolowe futro. Od tego czasu grunty noszą miano *Sobolec*, por. wypowiedź informatora:

9. Legenda głosi, że król był na polowaniu i sobolowe futro tam gdzieś zostawił. No i wiadomo, przepadło bez wieści, a miejsce to nazywano Sobolec. Nie wiem, czy chodzi o króla Jana Kazimierza, który nie wiem, czy w ogóle tutaj był, czy o innego króla. W każdym razie z takim wielmożom to się kojarzy, toż kto w sobolowym futrze mógł chodzić? Tylko królowie.

Nazwa jednak ma charakter topograficzny i odnosi się do miejsca, w którym żyły sobole (por. nazwę *Astrjabec* – miejsce gniazdowania jastrzębi, z łem.

⁵ Źródło: Muzeum Historyczne w Sanoku. Archiwum miasteczek i wsi pow. sanockiego, leskiego, ustrzyckiego. Kwestionariusze z badania środowiska: Deszno, 1936, Miejska Biblioteka Publiczna w Sanoku, <https://sanockabibliotekacyfrowa.pl/dlibra/publication/1091/edition/1007/content> (dostęp: 10.12.2023).

astrjab ‘jastrząb’ (Horoszczak 1993: 12). Interpretację naukową potwierdzają także wypowiedzi innych informatorów, np.:

10. Sobolec, że dawniej, dawniej, dawniej tam sobole żyły. Tam się niy kosiło, takie nieużytki, tam tyż krowy paśli, kto kcioł, to tam pas.

Opartą na skojarzeniach etymologię ludową ma nazwa **Koci Zamek** w Daliowej (formy wariantywne: *Koci Zamok*, *Kociaczyj Zamok*). Obiekt współcześnie jest częścią lasu i nieużytków rolnych, ale wcześniej był miejscem niezalesionym. Objaśnienia ludowe dotyczące pochodzenia nawiązują do współczesnego charakteru miejsca, odnoszą się do skojarzeń związanych z kocimi pazurami i zamkiem jako miejscem niedostępnym:

11. Koci Zamek to takie niezachodne miejsce było w krzakach, niy było takiego spycjalnego lasu, takie jałowce tam były i takie krzewy. Tam rosła taka dzika róża z kolcami, tam tego dużo rosło. Może z tego wzyli toto, ży Koci Zamok, bo to takie pazury jak kot, a to tam dużo rosło.

Zanim zostanie przedstawiona interpretacja naukowa wymienionego mikrotoponimu, warto najpierw wspomnieć, że obiekty o nazwie *Koci Zamek* występują w różnych regionach południowej Polski. Pisał o nich m.in. Franciszek Kotuła w pracy pt. *Po Rzeszowskim Podgórzu błędząc. Reportaż historyczny*. Według etnografa wspomniany mikrotoponim występował m.in. w Brzezowej, Osieku, Woli Cieklińskiej, Łężynach, Brzyskach, Bukowej (Kotuła 1974: 280–288). Z kolei Janusz Paprota pisze o występowaniu tej nazwy w Beskidzie Śląskim, Niskim i Sądeckim, na Podhalu, w Gorcach, w dolinie Wisłoka i Dunajca. Jako konkretne przykłady podaje miejscowości: Kurów, Kobylec, Kierlikówkę (Paprota 2017). *Koci Zamek* znajduje się również w Jaśle, gdzie nazwa odnosi się do warownego dworu. Jak twierdzi ks. Władysław Sarna, miano jest jednak zniekształcone i powinno brzmieć „Kotczy Zamek”:

Kotczy, czyli koczcy, w dawnej mowie oznaczało wóz od koczenia, czyli po dzisiejszemu do toczenia się. Koczcy zamek oznaczało to samo, co niemiecki Wagenburg, t.j. obóz utwierdzony koczami, t.j. wozami wojennymi. [...] Koczce zamki leżą wszystkie nie na szczytach gór, jak grody, gródki, lecz zawsze na przełęku góry, wysokości takiej, ażeby wozami można było dojechać. Zajmują przestrzeń niewielką, zwykle mniej morga, i zwykle w podkowę miały być okoczone, z otworem ku górze, aby się w dół bronić można, a w razie potrzeby chronić na górę z końmi, tylko wozy porzuciwszy (Sarna 1908: 265–266).

Ponadto z obserwacji Franciszka Kotuli wynika, że Kocie Zamki lokowano w pobliżu ważnych traktów komunikacyjnych (Kotula 1974: 280). Podobną lokalizację i etymologię ma *Koci Zamek* w Daliowej. Nazwa prawdopodobnie jest onimiczną pamiątką po polowej fortyfikacji utworzonej z wozów, por. *koczy* ‘powóz, karetą’, z węg. *kotsi* (SP). Motywacja okolicznościowo-sytuacyjna analizowanej nazwy została zastąpiona metaforyczną.

3. Wnioski

Reinterpretacja etymologiczna mikrotoponimów występujących na badanym obszarze w dużym stopniu wiąże się z funkcjonowaniem nazw na dawnym pograniczu etniczno-językowym (polsko-łemkowskim). Wsiedlenie Łemków w latach 40. XX wieku spowodowało olbrzymie zmiany w demografii i topografii badanego obszaru, co w oczywisty sposób wpłynęło na język mieszkańców badanego regionu oraz funkcjonowanie mikrotoponimów. Zmiany w strukturze ludności sprawiły, że z przestrzeni nazewniczej zniknęły funkcjonujące dawniej w mikrospołecznościach nazwiska czy imiona. Dla nowych mieszkańców stały się one obce, niezrozumiałe, dlatego dla nazw o charakterze przynależnościowym tworzyli oni pseudoetymologie odnoszące się do współczesnych im realiów (por. ludowe etymologie nazw *Radiów* i *Kmitówka*). Były to również opowieści uzasadniające pochodzenie nazwy (np. *Babina Łąka*) bądź przywoływane i dostosowywane do potrzeb ludowego etymologizowania jakiegoś wydarzenia z przeszłości (por. *Kozacki Potok*). Na przestrzeni lat zatarło się również znaczenie słownictwa funkcjonującego w społecznościach łemkowsko-polskich. Zachowały się nazwy: *Kamarka*, *Pietrus*, *Pomirki*, *Hubin*, ale nie przetrwały apelatywy: *kamarnyk*, *pietros*, *pomirki*, *hubytsja*, na bazie których powstały mikrotoponimy.

Deportacja Łemków spowodowała powstanie pustek osadniczych oraz rozpoczęła na terenach polnych proces naturalnej sukcesji roślinnej (Soja 2001: 689–691). Zmieniały się siedliska drzew, krzewów, a także zwierząt, niektóre nazwy utraciły swoje znaczenie referencyjne i zaczęły funkcjonować tylko jako punkty orientacyjne, np. *Sobolec*, *Jawornik*. Brak motywacji nazewniczej wymienionych mikrotoponimów stał się dla ich użytkowników pretekstem do tworzenia opowieści objaśniających pochodzenie onimów, równocześnie czyniąc je dla mieszkańców bliższymi i mniej tajemniczymi (por. Koper 2008: 338). Przedstawione w pracy etymologie ludowe pełnią dwie ważne funkcje:

a) tworzą przejrzystość znaczeniową nazw, które utraciły swoją motywację etymologiczną (*Jawornik, Sobolec*), stały się dla mieszkańców niejasne ze względu na zanik apelatywów funkcjonujących dawniej w języku mieszkańców badanych wsi (*Kamarka, Hubin, Pomirki*) oraz nazwisk czy imion (*Kmitówka, Radiów*); b) ubarwiają historię badanych miejscowości. Szczególne w tym kontekście są reinterpretacje etymologiczne *Pomirek* i *Babinej Łąki* oraz nazw nawiązujących do pobytu na badanych terenach króla Polski. Na zakończenie warto dodać, że najczęściej reinterpretacje etymologiczne dotyczyły głównie nazw o motywacji topograficznej (np. *Jawornik, Sobolec*) i przynależnościowej (*Radiów, Kmitówka*), co było spowodowane zmianami w strukturze ludności po wysiedleniach Łemków, a także znacznymi przeobrażeniami w krajobrazie badanego obszaru.

Skróty

Słowniki

- EJO – *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, 1995, red. K. Polański, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich
SP – *Słownik polszczyzny XVI wieku*, <https://spxvi.edu.pl> (dostęp: 15.12.2023)
SJP Dor. – *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/lista> (dostęp: 15.12.2023)

Inne

- ap. – apeliwum
fr. – fragment

Literatura

- Aleksejczuk O., 2004, *Praktyczny słownik polsko-ukraiński*, Kraków: Platan.
Bubak J., 1967, Etymologia ludowa kilkunastu nazw miejscowych na Podhalu i Orawie (z tekstem gwarowym), „*Onomastica*”, XII, z. 1–2, s. 102–108.
Hrabec S., 1950, *Nazwy geograficzne Huculszczyzny*, Kraków: Polska Akademia Umiejętności.
Horoszczak J., 1993, *Pierwszy słownik lemkowski-polski*, Legnica: wydanie sondażowe.

- Karaś H., red., b.d., Leksykon terminów i pojęć dialektologicznych. – *Dialekty i gwary polskie. Kompendium*, <http://www.dialektologia.uw.edu.pl/index.php?l1=leksykon&lid=566> (dostęp: 11.11.2023).
- Jelonek T., 2018, *Językowo-kulturowy obraz wsi i jej mieszkańców utrwalony w mikrotoponimach*, Kraków: Instytut Języka Polskiego PAN.
- Koper M., 2008, O etymologii ludowej i naukowej kilku nazw miejscowych powiatu tomaszowskiego, „*Facta Simonidis*”, nr 1 (1), s. 327–339, <https://czaz.akademia-zamojska.edu.pl/index.php/fs/article/view/339/373> (dostęp: 15.09.2023).
- Kornaszewski M., 1986, W sprawie klasyfikacji nazw terenowych. Uwagi i propozycje, „*Onomastica*”, XXX, s. 5–15.
- Kotula F., 1974, *Po Rzeszowskim Podgórzu błędząc. Reportaż historyczny*, Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Krukar W., b.d., *Słownik etymologiczny nazw terenowych. Załącznik do mapy turystyczno-nazewniczej. Okolice Rymanowa Zdroju: Dukla – Jaślicka – Iwonicz Zdrój*, oprac. i kreślenie Wojciech Krukar, b.m.w.
- Lubaś W., 1963, Nazwy terenowe powiatów jasielskiego i krośnieńskiego, „*Onomastica*”, VIII, s. 195–236.
- Michow E., 2008, *Legenda Kielc zamknięta w nazwie. Studium etymologiczne i kulturowe*, Kielce: Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej.
- Mrózek R., 2004, Nazwy geograficzne w zróżnicowaniu motywacyjno-funkcjonalnym. – *Nazwy własne w języku, kulturze i komunikacji społecznej*, red. R. Mrózek, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 65–87.
- Paprotta J., 2017, Tajemnica „Kocich zamków”, <https://bochenskiemiejsce.pl/ciekawostki/zagadkowe-miejsca/86-tajemnica-kocich-zamkow> (dostęp: 12.09.2023).
- Potocki A., 2016, *Księga legend karpaccich. Bieszczady, Beskid Niski, Czarnohora i Gorgany*, Rzeszów: Wydawnictwo „Carpathia”.
- Rieger J., 1969, *Nazwy wodne dorzecza Sanu*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Rogowska-Cybulska E., 2019, Etymologie ludowe nazw miejscowości zawarte w *Legendach i podaniach Kurpiów*, „*Prace Językoznawcze*”, XXI/2, s. 139–159, DOI: 10.31648/pj.3913.
- Rudnicki J., 1939, *Nazwy geograficzne Bojkowszczyzny*, Lwów: Kasa im. Mianowskiego.
- Rutkiewicz-Hanczewska M., 2013, *Genologia onimizna. Nazwa własna w płaszczyźnie motywacyjno-komunikacyjnej*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Sarna W., 1908, *Opis powiatu jasielskiego*, Jasło: Drukarnia Stanisława Kuźniarskiego.
- Soja M., 2001, Rozwój ludnościowy a zmiany użytkowania ziemi w Beskidzie Niskim w XIX i XX wieku. – *Przemiany środowiska przyrodniczego Polski a jego funkcjonowanie*, red. K. German, J. Balon, Kraków: Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 686–691.

- Stieber Z., 1949, *Toponomastyka Łemkowszczyzny*, cz. II: *Nazwy terenowe*, Łódź: Książka i Wiedza.
- Walczak B., 1999, *Zarys dziejów języka polskiego*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Węgrzyn T., 2006, Nazwy górskie polskiej części Bieszczadów, „*Onomastica*”, LI, s. 105–127.
- Zagórski Z., 1984, O podziałach nazw terenowych, „*Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego, Prace Językoznawcze*”, X, s. 51–56.
- Zierhofferowa Z., Zierhoffer K., 2012, Etymologie ludowe, ich funkcja i struktura, „*Onomastica*”, LVI, s. 15–23.

Pomirki, Kamarka, Pietrus, Radiów –
*on the folk and scientific etymology of selected microtoponyms
from the area of ancient Lemkivshchyna*

The purpose of the article is to present the folk etymology of selected microtoponyms, their scientific verification aimed at establishing the actual origin of the names, showing differences between the folk and scientific etymology. The article also describes the mechanisms governing folk etymological reinterpretation in the ethnolinguistic borderlands. This is because the villages covered by the study are located in areas that until the 1940s had been inhabited mainly by Lemkos, the population of Polish origin being a minority. It was found that most often etymological reinterpretation concerned mainly names with topographical and affiliation motivation, which was due to changes in the population structure after the displacement of Lemkos, as well as significant transformations in the topographical space of the study area.

Keywords: *microtoponymy, folk etymology, scientific etymology, Lemkivshchyna*